

עלון
הגותי ע"ש
הרב יהודה
עמיטל ז"ל

ודאת ליהודה

סבווצאת ישבנת מעלה גלבוט

הרב שמואל ריינר
הרב ד"ר מיכאל אברהם
הרב יובל שרלו
אלעד קפלן

מחשבות בלב איש

לימוד תורה ופסיקת הלכה בעידן המקוון

וזאת ליהודה

סבהוצאת ישיבת מעלה גלבוע

פתח דברינו יאיר

”בראשית הייתה המחשבה...”

תחילה היו המחשבות, והן יצרו את הספרים, שהולידו את האנציקלופדיות, ואלה הולידו את המחשב, שהוליד את המרשתת...

”ואדם אין לעבוד...” (בראשית ב')

לפני שנות דור היה הידע צבור באדם. על האדם הוטל לקרוא, ללמוד, לנתח ולזכור. צָבַר הידיעות והזיכרונות, היכולת לארגן אותם בצורה יעילה והשימוש הלוגי והאסוציאטיבי בהם היו הבסיס לחכמה, לבינה ולדעת.

המחשב הביא עלינו מקבץ של צירופים שהאדם לא היה יכול להגיע אליהם בכוחות עצמו, אוצרות של ידע שבני האדם לא חלמו על השגתם, ומעל לכול - קיצורי דרך המאפשרים להעניק לאדם את המתנה היקרה מכול, זמן. תשוקתו הטבעית של האדם לאריכות ימים מתבטאת לא רק בניסיון להארכת החיים, אלא גם ביכולתו לפנות לו זמן ממלחמת הקיום אל החיים עצמם. רכבת הקיטור, המכונית, המטוס והמחשב נמצאים על רצף אחד, המקטין את העולם ומארגן אותו, ומעניק לו בכך את מתנת הזמן, את אריכות הימים.

היהדות היא דת לומדת. מאברהם אבינו, שהיה על פי חז"ל "קן ויושב בישיבה" ועד ימינו, יהודים לומדים תורה בטוב וברע, בעושר ובעוני. עולמנו מושתת על לימוד תורה ומושפע במישרין ובעקיפין מהלימוד. אנו מחויבים להתמודד עם השינויים שעובר עולם הלימוד. המושגים הפשוטים כל כך של 'ללמוד' ו'לדעת' פושטים צורה ולובשים צורה נגד עינינו; איננו יכולים להתעלם מהתמורות הללו.

אם פעם נדרשה ההתמדה כדי לדעת ש"ס על בוריו וכדי לשלוט ברמב"ם ובשולחן ערוך - זמינות הידע וארגונו בכלים הקיימים כיום מחייבים בחינה מחודשת של סדרי הלימוד. האם אנחנו מאבדים משהו כאשר הידע מוגש לפנינו ערוך על השולחן? האם הדמיון האנושי שהניע את הלמדנות של פעם והעניק לנו את היכולת לדמות, להבחין ולנתח נפגע כאשר הידע מגיע אל הלומד שלא על ידי יגיעה בלימוד?

הרהורים אלו מזכירים לנו את הסיפור הנפלא "הנסיך הקטן".

בפרק העשרים ושלושה פוגש הנסיך את מוכר הגלולות המרוות את הצמא ומייטרות את הצורך בשתייה. הוא מסביר לנסיך שיש צורך גדול בגלולות הללו, מפני שבעזרתן ניתן לחסוך כחמישים ושלוש דקות בשבוע. "ומה עושים בחמישים ושלוש הדקות האלה?" "מה שרוצים..." "אני אילו היו לי חמישים ושלוש דקות פנויות, הייתי הולך לי בנחת לשתות מן המעיין..."

שמא ואולי כדאי לנו לעיתים לעזוב לרגע את המחשב, להתנתק מהרשת וללכת לשתות

בנחת מן המעיין.

העורכים

עורכים:

הרב שמואל ריינר

ד"ר קלמן גוימן

הוצאה לאור:

ישיבת מעלה גלבוע

הקיבוץ הדתי

עיצוב:

נרית זליגר - קו הרכס

לימוד תורה ופסיקת הלכה בדור האינטרנט

הרב שמואל ריינר | ראש ישיבת מעלה גלבו

אישה פותחת את המקרר ומגלה ששקית החלב מטפטפת הישר לתבנית העופות. היא פונה לבעלה בבהלה ואומרת לו: "חייבים להתיר, בערב יש לנו אורחים". הבעל עולה לחדר העבודה וחוזר כעבור זמן קצר. "מצאתי", הוא אומר, "בעל' לשונות זהב' סימן ח' מתייר". הבדיחה הזאת מוכרת לכולנו בווריאציות שונות, "אמור לי מה התשובה שאתה צריך ואומר לך מי הפוסק". כמו כל בדיחה טובה היא ביטוי לבעיית אמת.

האינטרנט הביא איתו נגישות קלה ופשוטה לפסקי הלכה. על כל שאלה פשוטה או מורכבת ניתן למצוא או לקבל תשובה של רב. בצד הברכה שדברי תורה מצויים בכל מקום, עולות שאלות גדולות הן מצידו של ה'צרכן' הזקוק לתשובה והן מצידו של הרב המשיב. האם הזמינות של ידע הלכתי תמציתי שאינו מנומק ואינו מבוסס דיו טובה או רעה? האם אפשר לענות כראוי על שאלות כאשר לרב העונה אין מושג מי השואל, מהיכן הוא בא ומה עולמו הרוחני? זמינות הפיתרון ההלכתי הופכת את הנוכחות הממשית והחיה של הרב הפוסק למיותרת, שהרי המחשב מספק את המענה במקומו. בנקודה זו יש להבחין בין שני סוגי שאלות: בין שאלות 'זיהוי', שבהן המשיב אינו אלא מצטט דברים המפורשים בפוסקים, לבין שאלות מורכבות הדורשות עיון ומפגש בין השואל למשיב. אם המטרה היא להגיע לפסיקה הלכתית ברורה בשאלות 'זיהוי' - אסור או מותר, טהור או טמא - אפשר שהאינטרנט אכן נותן לכך מענה טוב.

ברם, בשאלות המורכבות המצב שונה. כאשר הן מפגישות באופן אישי בין הפוסק לשואל, נחשף השואל לשיקולים גלויים ולעיתים גם לשיקולים הסמויים מהעין, כאלה שאינם נאמרים בקול רם. המפגש מביא לכך שהפסיקה איננה נקודתית, אלא היא חלק מהקשר רחב יותר שבו מצויים השואל והמשיב. כל זה אינו בא לידי ביטוי בתשובה האינטרנטית. בתקופה שכיחתי ברבנות היה לי יחס מיוחד לשאלות שנשאלו בימים הנוראים. כפוסק הרגשתי שאני צריך להביא בחשבון שהרקע לשאלה הוא אוירת הימים הנוראים, שלפעמים היא רחוקה משגרת חייו של השואל. את השיקולים מן הסוג הזה התשובה האינטרנטית על סוגיה השונים איננה יכולה להביא בחשבון. הרצון לקבל תשובה פשוטה, קצרה וברורה ללא הבנה של ההקשר ההלכתי, ובהרבה מהמקרים אפילו ללא שקיפות של המקורות, הביאה עלינו את שו"ת sms, שבו שאלות משמעותיות מסתיימות ב"כן" או "לא" לקוניים. אמנם, מצינו תשובות קצרות וחותרות אצל הגאונים והראשונים, אולם סגנון פסיקה זה נבע אצלם משיקולים אחרים מאלו של כותבי שו"ת ה-sms.

הידע ההלכתי הרב המצוי ברשת יוצר בעיה נוספת. אדם יכול לשאול שאלה ולקבל כמה תשובות שונות, חלקן סותרות זו את זו, ועל השואל לבחור ביניהן. אביא דוגמה לשאלה נפוצה שיש עוד רבות מסוגה. מה הוא אורך השרוול הראוי לנשים? האם מתחת למרפק או מעל למרפק? הרב שמואל אליהו מחייב בנחרצות שרוולים עד מתחת למרפק. לא ברור אם זה מדאורייתא, מדרבנן או אולי מנהג ראוי ונכון. הרב יואל בן נון תולה את אורך השרוול בחברה שבה מסתובבת השואלת ואיננו קובע מסמרות להלכה. בשתי התשובות לא מובאים מקורות שבעזרתם יכול השואל לבחון את התשובה ולהעמיק במשמעות הפסיקה שקיבל מהרב. האם במצב כזה יש בידי השואל כלים להחליט מהי התשובה המתאימה והנכונה לו? מנקודת ראותו של השואל כל התשובות נכונות באותה מידה, הרי את שתי התשובות כתבו רבנים חשובים. לעיתים השואל איננו יודע להבחין בין רב בית כנסת או רב שכונה לבין ר' משה פיינשטיין בעל האגרות משה, או יב"א הגר"ע יוסף ב"יע אומר'. בעיניו אין הבדל בין שתי התשובות, והן זוכות ליחס שווה. האתרים השונים יצרו "שוק" של משיבים שיש ביניהם הבדלים גדולים מאוד, שלא תמיד נהירים לשואל. בעיה נוספת נגרמת כתוצאה ממצב חדש שיצרו אתרי התשובות השונים. כיום יכול

השואל "לדוג" קולות או חומרות כרצונו. מצב זה מביא את האדם החושב לזלזול בהלכה, כיוון שאם הכל אפשרי אזי אין משמעות להלכה.

אולם הבעיה שאני מציג אינה רק בעיית השואל, אלא זו בעיית עולם ההלכה בכללו. כל פסיקת הלכה דורשת היגיון פנימי, כלומר תפישת מדיניות מוגדרת של פסיקה, היוצרת עקביות בתשובות הניתנות. לדוגמה, המקום שיש לתת למנהג ביחס לעיקר הדין - הדיון אם המנהג מלווה את ההלכה או שהוא חלק בלתי נפרד ממנה. שאלת מדיניות הפסיקה איננה שולית, היא חשובה מאוד משום שהיא שותפה ביצירת האמון בעולם ההלכה. פסיקה אינטרנטי שאינה עוקבת אחרי רב מסוים יכולה להביא תשובות שכולן הלכתיות אך הן אינן משתלבות זו עם זו. למה הדבר דומה? לקופסת פאזל שמספר חלקיה תואם את הרשום על הקופסה, אבל החלקים לקוחים ממשחקי פאזל שונים; הפאזל מלא, אבל אין התאמה בין החלקים הפנימיים בתוך התמונה.

"שוק" שמות הרבנים באינטרנט מקצין בעיה נוספת. בחיים הממשיים, עומדים לרשות השואל רבנים מזרמים ומעולמות שונים, והוא מחפש לעצמו רב קבוע שיוכל ללמוד ממנו, לשאול אותו ולהתייעץ עימו. הוא

לומד את השקפת עולמו ואת יחסו למרכיבים יסודיים בחייו, לדוגמה: היחס למדינה, למדעים או לתרבות. במצבים מסוימים הוא קובע לעצמו רב מסוים שאותו הוא ישאל בפסח ורב אחר לשאר ימות השנה, בעוד שבשאלות בעניינים ציבוריים הוא שואל רב שלישי מפני שהלה מתייחס למציאות בדרך הקרובה להשקפת עולמו. כך רבים מבני הציבור הדתי לאומי ישאלו רב חרדי שאלות בכשרות או בשבת, אבל בנוגע לשאלות עקרוניות - כמו שאלות האסור והמותר סביב אמנות ותרבות או מה היחס ההלכתי לחילוני ולחילוניות - ברור להם שעליהם לשאול מישהו אחר. הרי כאן, בשאלות כגון אלו, הוא ישאל פוסק המכבד את התרומה של התרבות הכללית לחיים הרוחניים. כך נוצרת הליכה עקבית בעקבות פסיקותיהם של רבנים, כל רב בתחומו. לא כך באינטרנט ובש"ת ה-sms; מול כל שאלה עולות תשובות שונות של רבנים הרחוקים זה מזה בהשקפת עולמם, והשואל בוחר לו מביניהם את הנוח ביותר. בשאלה הבאה שתעלה לו, ואפילו באותו תחום, לא ירגיש השואל מחויב לרב הראשון, ויבחר שוב בתשובה המתאימה לו באותה שעה.

העולם הדתי שלנו מושתת על לימוד תורה: אנו מצווים "והגית בו יומם ולילה"; אנו מצווים ללמוד וללמד ועל "ושיננתם לבניך"; הלימוד הוא ערך מכונן ומעצב של העולם הדתי. התפתחות היהדות קשורה לכך שיש לנו מסורת לימוד שבה השואל מבקר ומתרץ, וכך מצליחה התורה לקנות שביתה בכל דור ודור מחדש. לימוד התורה מעמיק את הקשר שבין הלומד ובין התורה, ועל ידו מתפתחת התורה שבעל פה, ונוצרת דינמיות שההלכה זקוקה לה כדי לשרוד במציאות משתנה. ברמה התיאורטית, תופעת השאלה ההלכתית מקבלת את הצדקתה רק בדיעבד, הואיל וללומד היו צריכים להיות כלים להתמודד בעצמו עם כל שאלה.

המחשב הכניס אל הבית הרבה מאוד ידע נגיש, ובכלל זה גם ידע תורני רב. הוא הרחיב את הספרייה התורנית הביתית, וכל הרוצה להקיף נושא ולוודא שהגיע לרוב המקורות נזקק למחשב. בכרחה זו יש גם בעיה, משום שידע זה נרכש ללא למידה ועיון וללא הבנת התהליכים המביאים אל הפסיקה הסופית. הלומד מקבל את הפתרון ללא הוויכוח, ההתנגדויות וההסכמות. אי אפשר להשתמש במחשב לצורך הסקת מסקנות; אתגר שילוב התורה בחיים דורש לימוד, עמל ויגיעה, ורק דרכם ניתן להגיע להבנה, שהיא העושה את התורה רלוונטית. ידע המושג שלא על ידי לימוד המקורות ולא מתוך מודעות להתפתחותם, אלא בקיצורי דרך שונים, מהווה בעיה. הוא דומה לחוק ללא הקשר. האם העולם הדתי שלנו יכול להתקיים לאורך זמן כמחויבות חסרת הקשר?

אנחנו נמצאים במצב פרדוקסלי. מחד גיסא, המחשב והאינטרנט מסמלים קידמה ורלוונטיות עכשווית, ובצדק, אבל בה בעת, אין ניתן לקבל את המחשב כתחליף ללימוד תורה אמיתי. בלימוד תורה אנו מבקשים לשמר את הלימוד העצמי המחובר למסורת הלימוד ולא להיעזר בקיצורי הדרך שהמחשב מציע. אנו מקבלים את המחשב ככלי עזר ללימוד, אך לא כתחליף לו. לימוד תורה אמיתי מבוסס על תהליך של לימוד מקורות, ניתוחם, הבנת המציאות והסקת מסקנות. המחשב עלול לחסום את התהליך וכביכול לייתר אותו; אולם סוף סוף, בלימוד התורה ובידיעתה התהליך הוא חלק חשוב מהתוצאה.

אוי למי שינסה להקיף נושא ולא יעזור במחשב, ואוי למי שיסיק מסקנות וינהל את חייו הדתיים על ידי המחשב בלבד!

בין תקופת ההשכלה לאינטרנט

הרב ד"ר מיכאל אברהם | המכון הגבוה לתורה אוניברסיטת בר אילן

בשנים האחרונות מתלבט העולם הדתי-תורני קשות בנושא האינטרנט. הפלג השמרני יותר גורס שרוב נזק על תועלתו (אם בכלל); החלק הפתוח יותר סובר שיתרונותיה של הרשת אינם מבוטלים, ולא נכון לאסור את השימוש בה. דומני שלפחות בחלקים המרכזיים של הדתיות המודרנית הדיון הזה מיותר, מפני שאין לנו דרך אמיתית להימנע מחשיפה למדיה הזאת, בין אם נאהב זאת ובין אם לאו. דיון חשוב יותר הוא מה עלינו לעשות בעידן האינטרנט - האם הוא מחייב שינויים תפיסתיים, או שמא יש להסתפק בסינונים שונים כמקובל במחוזותינו?

אדגיש שאיני מדבר כאן על אתרי פורנוגרפיה ושאר אתרים חסרי ערך הרווחים ברשת, אלא על מידע וטיעונים שעלולים להוליך את הצעיר לכיוונים שנראים לנו לא רצויים (במילים אחרות - אני מדבר כאן על "אחרי לבבכם" ולא על "אחרי עיניכם").

הרפלקס הדתי-מסורתי הוא שכאשר מתרחש שינוי הפותח אופציות שונות, עלינו להתקפד ולסגור, לעשות משמרת למשמרת ולהגביה את החומות ("בשעת המְכַנְסִים פזר, ובשעת המפוזרים כנס"). דומני שהרפלקס הזה עצמו הוביל אותנו בתקופת ההשכלה לנזקים עצומים, שכן הצעיר היהודי הועמד בצומת בעייתית, שבה ניצבה בפניו הדילמה הבאה: האם להיות כופר חכם (לעסוק בחכמות חיצוניות ולהיפתח לעולם, אולם להיות מוכרז ככופר) או מאמין טיפש (כלומר להיות צדיק תמים, הסגור בפני הרוחות החדשות כולן בלא סינון בין רע לטוב).

רבים מהצעירים היהודים בחרו באופציה הראשונה, וחלקם בחר בשנייה. כך קיבלנו את פירות הבאזשים של הדילמה הזאת, שאותם אנו פוגשים עד היום: הדתיים התרגלו להיות טיפשים (להיסגר ולהיאטם בפני חידושים, ולנהל קרב מאסף אבוד נגדם עד כדי החרמתם), והאחרים התרגלו ללכת עם רוחות הזמן ולהיות כופרים. כך התחלק העולם שלנו לשמרנים דוסיים ולפתוחים חפיפניקים (לכל היותר). על אף השטחיות של התיאור המתחייבת מקוצר המצע, דומני שהוא אינו רחוק מן האמת.

כיום ניצבים אנו בפני צומת דומה, וככל הנראה חוזרים על אותה שגיאה: המידע בכל התחומים נעשה נגיש יותר, ואנו מציבים את הברירה האם להיסגר ולהישאר דוס או להיפתח ולהיות חפיפניק. גם כיום מייצרת הצומת הזאת אחת משתי האפשרויות: אנשים סגורים ודתיים או אנשים פתוחים שהולכים ומתחלנים (ברמות שונות). עושה רושם שטרם מוצאנו את פתרון הקסם המאפשר לנו ליצור אדם שיהיה מאמין-חכם, כלומר אדם הפתוח לרוחות החדשות, שיוודע לסנן את התוך מהקליפה ונותן לחיות באמונתו.

קשה לבוא בביקורת לענקי הדורות שפעלו בתקופת ההשכלה. ונחננו מה כי נלין עליהם?! אולם בכל זאת דומני שקשה להתעלם מהניסיון המצטבר. גם חז"ל הרשו לעצמם לבקר את האבות והדמויות המקראיות, שכן ההיסטוריה והמבט הרטרופספקטיבי עליה אפשר להם להבין דברים באופן עמוק יותר מאלו שחיו בתוך סערות התקופה ומשבריה. כך הוא הדבר גם כיום. יהיו אמנם שיחושנו נוח יותר עם המטפורה הנדושה משהו (ולענ"ד, הלא לגמרי

מדויקת) של "ננס על גבי ענק"; מכל מקום, ארשה לעצמי קורט של ביקורתיות בונה.

תומס קון, מחשובי הפילוסופים של המדע במאה העשרים, מחלק את התנהלותו של המדע לשתי תקופות: תקופה של מדע סטנדרטי ותקופת משבר. כאשר עומדים לפנינו נתונים שהתיאוריה הסטנדרטית אינה מצליחה להתמודד עימם, יש להחליף פרדיגמה. במקום להתעקש על המשך שימוש במדע הסטנדרטי עלינו לחפש תיאוריה חדשה. באופן דומה, ברצוני להציע שהצומת שאנו מצויים כעת בתוכה, בדומה לזו שעברנו בתקופת ההשכלה, היא תקופת משבר שבה עלינו להחליף פרדיגמה. מדיניות ההתקפדות והסגירה האוטומטית, כלומר אוסף הסייגים שהתרגלנו להוסיף ולערום בעיתות משבר, אינם עושים את העבודה. משהו דורש שינוי אצלנו, ולא רק בסביבה.

אחת הסיבות המרכזיות למשברים הללו ולתוצאותיהם היא שהמחנכים אינם מצוידים בכלים הנחוצים כדי לסייע למתחנכים, אך הם מכל מקום מתעקשים שלא לשנות את הפרדיגמה.

במצבים כאלה המתחנך חש חכם יותר מהמחנך שלו, מפני שהוא לא מקבל ממנו מענים מספקים. כאשר ההיסטוריה מגיעה לצומת מהטיפוס הזה, המחנך המסורתי מוצא את עצמו חסר אונים. הדרך הקלה ביותר שבה הוא יכול לבחור היא להחרים, לאסור ולתייג את כל מי שנפתח ללא נודע המאיים עלינו ככופר וכעברייני.

הדרך לטפל בזה היא לשנות את האוריינטציה של המחנכים. הם צריכים להיכנס עם המתחנכים לעולם החדש הזה, ולסייע להם ללמוד ולעבד אותו באופן מבוקר וביקורתי. אין כוונתי כאן להשלמת ההשכלה ברזי רשת האינטרנט, אלא להרחבת ההשכלה בפילוסופיה, ולהעמקה בטיעונים שונים הנוגעים בתחומים הרלוונטיים לאמונה, למסורת וכדומה. אם מחנכי תקופת ההשכלה היו נכנסים יחד עם חניכיהם לעובי הקורה במלוא העצמה האינטלקטואלית שבה ניחנו (עצמה המוכרת לנו מספרי ההלכה והעיון המופלאים שלהם), לומדים איתם מדעים, פילוסופיה ומחקר היסטורי ומסייעים להם להתקדם באופן ביקורתי ופתוח, אפשר שהתוצאות שנראות עד היום מעט אחרות.

ההשלכה לימינו מתבקשת מאליה. במקום לחשוב כל הזמן כיצד לסגור ולסנן,

דבר הקרוב להיות בלתי אפשרי (ולעניות דעתי גם לא רצוי, לפחות במישור האינטלקטואלי), עלינו דווקא לפתוח עד הסוף. יש לצאת מה'ראש' של סגירה

והגבהת חומות. יש לחשוב איך להיכנס עם החניכים לתוך המדיה ולתוך העולם החדש על כל ענפיו, כדי לתת להם הדרכה וחוש ביקורת בריא כלפי מה שהם קוראים. הגולש המצוי

באינטרנט אינו מצויד תמיד בכלים שיסייעו לו לבחון טיעונים ומידע שהוא נחשף אליהם. אדם מבוגר ומשכיל יותר יוכל לסייע לו בכך. להראות לו שלא כל הנוצץ (=מה שכתוב באופן יפה ואסתטי) הוא זהב (=אמיתי

וישר מבחינה אינטלקטואלית). דתיות הבוטחת בעצמה אינה אמורה לחוש רתיעה מהיחשפות למידע ולטיעונים; לכל היותר נלמד כמה דברים חדשים. האלטרנטיבה היא שהצעירים שלנו יגלשו שם בלעדיו, ואז הם יכולים להגיע למסקנות פזיזות ולא אחראיות.

מניסיון לא רב מדיי במרשתת, בעיקר בפורום 'עצור כאן חושבים', אני פוגש (בכל מיני צורות) עשרות רבות של צעירים הנחשפים לחומרים שונים וצוברים השכלה מרשימה מאוד בתחומים שונים. חלקם מגיעים לרמות גבוהות ביותר בתחומי ידע מורכבים (כגון אבולוציה, פילוסופיה, מחקר תלמודי ומקראי, ארכיאולוגיה ועוד). כמובן שאת רוב הדברים הללו הם לא פגשו בבתי הספר ובישיבות שלהם, ולכן אין להם כלים להתמודד עם משמעות הדברים (וכידוע, השכלה מדעית אינה ערובה להבנה פילוסופית נכונה של הדברים). הם מגיעים למסקנות פזיזות וממש לא מתחייבות מהעובדות שאליהן הם נחשפים (וחלק מן העובדות מקורן מאתרים מגמתיים ומוטיים). אין צורך לומר שהם אינם מקבלים תשובות מהמחנכים שלהם, שמסבירים להם שכל זה הוא חומר חסר תועלת ואחיות עיניים

אינטלקטואלית, תוך המלצה על סינון מתאים ויראת שמים טהורה המלווה תפילה בדבקות ובכוונה. מניסיוני, זה לא ממש משכנע אותם. הם מבינים היטב שאלו הם ביטויי ייאוש וחוסר אונים. הבנה זו זורקת אותם ביתר שאת החוצה, שכן הם מזלזלים במסורת שעליה חונכו. גם אלה שאינם זונחים את החיים הדתיים מפתחים במקרים רבים רגשי נחיתות כלפי האנשים החכמים שם בחוץ (מתוך הבנה שאין בעולם שלהם תשובות של ממש למה שמתחולל שם).

השיח האינטלקטואלי מתנהל כיום בעיקר ברשת האינטרנט, כאשר החוץ לגווניו השונים מביא לשם את מיטב הכוחות האינטלקטואליים, שהם לעיתים בעלי כושר ביטוי וכתובה בלתי רגילים. המסורת שלנו מיוצגת שם על ידי מטיפים מסוג ד', שזוכים - ובצדק - לקיתונות של לעג ובוז. מיטב הכוחות האינטלקטואליים של העולם הדתי והתורני עוסקים בלימוד תורה בעיון רב, תוך התעלמות מהמצוקה ומהבעיות הקשות שהמתחנכים שלהם פוגשים ברחבי העולם הווירטואלי. ואם כבר מיישהו מהם אכן עוסק במחשבה ובהגות, בדרך כלל הוא מפליג לעמקי הפילוסופיה היוונית (דומני שהמקום היחיד כמעט שבו עוסקים בתחום ה'אסור' הזה הוא בעולם הישיבות) בתרגומם האדיב של רס"ג והרמב"ם. הסכולסטיקה חיה, קיימת ובעטת, כשש מאות שנה אחרי מותה. אנחנו גואלים את אריסטו וצ"ל, שמדי יום ויום שפתותיו דובבות בקבר. לעומת זאת קאנט, פרויד, ניוטון, דרווין, איינשטיין, ויטגנשטיין, ראסל, דוקינס (להבדיל) ורבים אחרים נותרים ללא מענה, ומביכים מדי יום אלפי צעירים שנחשפים להגותם ולטיעוניהם בלי כל יכולת להתמודד איתם.

עליי לשוב ולציין שאין בכוונתי כאן לומר שכל מחנך צריך לפתח מיומנות מופלאה ברזי המחשב והאינטרנט. כאן הנכות של הגיל היא כמעט מובנית. כוונתי היא לומר שדווקא לאור נגישות המידע בכל התחומים דרך הרשת, נעשה כיום חשוב הרבה יותר שהמחנך יכיר את המידע הרלוונטי, יקבל מיומנות בפילוסופיה ובחשיבה מדעית וביקורתית (גם אם הפרטים פחות חשובים). עלינו לתקן כעת את העיוות שנוצר בתקופת ההשכלה, שרק הולך ומחמיר. כמוכן שלא כל אחד אמור להיות מומחה בכל התחומים, אולם כל אחד צריך ליטול חלק במשימה הכללית הזאת, ומיני ומינך יתקלם עליאה.

אם נהיה מוכנים לשנות את הפרדיגמה החינוכית שקיבלנו מהמסורת שלנו, אם נבין שההמשכיות הנכונה של המסורת היא דווקא על דרך השינוי, אם נפתח משנה חינוכית שפותחת במקום לסגור, משנה שמקנה ביטחון במקום תחושת פחד ורגשי נחיתות, אזי כבר עשינו חצי מהמלאכה. הפחד הנורא והבורות שהעולם המסורתי משדר הם מן האסונות החינוכיים הגדולים ביותר שלנו. "והעיקר - לא לפחד כלל".

שימוש ללא רשות באינטרנט אלחוטי

על פי קונטרס "האינטרנט בהלכה" של הרב דוד ליכטנשטיין מארה"ב

שאלה: האם מותר להשתמש בנתב אינטרנט (ראוטר) אלחוטי של שכנו בלא רשותו?

תשובה: יש לדון בזה מדין גזילה ושואל שלא מדעת לגבי הכלים של שכנו, וכן יש לדון מצד גזילת השימוש בשירות נתב האינטרנט של חברו.

א. גזילת כלי חברו - יש לדון בגונב ללא פעולה קניינית, אף שלא נחשב כגניבה, אם מכל מקום דבר זה אסור והוא בכלל לאו "לא תגזול". ניתן להביא ראיה מן הרמב"ם, שכתב בהלכות גניבה (פ"ז ה"א): "המסיג גבול רעהו והכניס מתחום חברו בתוך תחום שלו אפילו מלוא אצבע, אם בחזקה עשה הרי זה גולן ואם הסיג בסתר הרי זה גנב". ומבואר דאף בלא פעולה - מפני שקרקע אינה נגזלת - מכל מקום יש בזה לאו דגזילה וגניבה. אלא שיש לחלק ששם על כל פנים יש מעשה גניבה, שהכניס קרקע זו לרשותו, אבל בשימוש בנתב אינטרנט אלחוטי של חברו הרי לא עשה כלום ולכאורה אין פעולת גניבה כלל.

ב. בנוסף לכך יש להסתפק אם נעשה שואל שלא מדעת (שהוא גולן) בלי קניין רק על ידי השתמשות בלבד. נראה דיש לפשוט ספק זה מדברי הרשב"ם (ב"ב דף נ"ו ע"ב) שהשתמש בחצר של חברו בלא רשות אסור משום ששואל שלא מדעת גולן הוא, וכך יוצא מדברי ראשונים נוספים ומכמה אחרונים. על כן גם אם אין מעשה קניין

- בשימוש בנתב של חברו, מכל מקום נעשה גזלן מדין שואל שלא מדעת.
- ג. ועתה נדון בגזילה של שירות האינטרנט. ולכאורה היה נראה שזה כמו אדם שלוקח מהנר של חברו, שלא גזלו ולא מיעטו כלום. אמנם המציאות היא שכשאדם משתמש באינטרנט של חברו, גורם על ידי זה שהאינטרנט יותר איטי. אף שהאטה היא דבר שאין בו ממש, מכל מקום יש לחשובו דנוטל משהו מהבעלים ומחסרן ובמקרה כזה אפילו שאין בו ממש יש בו גזילה.
- ד. והנה שמעתי שיש מתירים משום שזה נקרא "זה נהנה וזה אינו חסר". אמנם נראה שזה בוודאי נקרא "חסר", שלפי ריבוי המשתמשים גורם להאט את מהירות הגלישה. אך נתבאר מדברי הרמ"א (חו"מ ש"ג סעיף ו) שבזמן שאין שכנו חסר כגון בזמן שידוע שאינו משתמש באינטרנט ועל כן איננו ממעט את מהירות הנתב, במקרה כזה כופין על מידת סדום ואין חבירו יכול לעכבו.
- ה. ודע עוד, שמעתי אומרים שכל אחד שיש ברשותו אינטרנט ואינו עושה שום חסימה לחסום את הגישה לנתב הוי כאבידה מדעת שמוותרת. אולם אין הדבר כל כך פשוט כי יש כמה סיבות שאדם לא חוסם.
- סיכום:** נראה שאסור להשתמש בנתב אינטרנט של חבירו שלא ברשותו, משום שהוא שואל שלא מדעת ועל כן חשוב כגזלן. ואופן שאינו חסר כלום דהיינו שאין חבירו משתמש באותה שעה - במקרה כזה כופין על מידת סדום ומותר.

על האינטרנט

הרב יובל שרלו | ראש ישיבת ההסדר פתח תקוה

"את הכול עשה ה' יפה בעתו" - אמצעי התקשורת החדשים בין הרב ובין הקהילה הסובבת אותו השתנו במהלך הדורות. עובדה זו מעלה את הדיון בשאלה אם מדובר בשינוי טכנולוגי בלבד - מיונת דואר לדואר אלקטרוני ומשלוח הרכב על סוס לשו"ת sms, או שגם בנושאים אלה חל הכלל של "המדיום הוא המסר", והטכנולוגיה החדשה משפיעה השפעה ניכרת על ההלכה עצמה ועל תכניה.

אולם קודם לדיון בשאלה זו יש להתמודד עם השאלה האם דיונים הלכתיים או תשובות הלכתיות מקומם בכלים החדשים האלה. ישנם שיקולים כבדי משקל לכל הצדדים, ולטעמי יש להחיל על הכלים האלה את הכלל הפשוט של התאמה. לאמור: אם אנו מתאימים את אופי התשובות לסוג המדיה - מדובר בכלי עצום להפצת תורה ולפסיקת הלכה, אך אם אנו חורגים מן הגבולות המיועדים - אנו גורמים לזילות, לביזוי ולרדידות נוראה. שו"ת sms נועד לתת מענה לשאלה דחופה, ממוקדת, שראוי לענות עליה בקיצור נמרץ. בשעה שהדיון חורג מגבולו ודן בשאלות כבדות משקל הוא מביא לזלזול ולבדיחות הדעת. יש גם מקום לשקול האם המרתו להדפסה בדפי פרשת שבוע שונים מביאה לחיזוק ההלכה או להחלשתה. בדומה לכך, השו"ת באינטרנט לא נועד להחליף את ספרות השו"ת, והוא מקביל לשיחה שבעל פה בין הרב ובין הקהילה. בשל כך אין בו מקורות מפורטים, אך ברור ממנו מה הביא את הפוסק לפסוק בדרך שבה הוא פסק, ומהו שיקול הדעת העיקרי. אם שומרים על התחומים האלה הוא ממלא את תפקידו בצורה נאמנה, אך אם הופכים אותו לכלי המחליף חס ושלום את כתיבת השו"ת המסודר - הדבר מביא לעיוותים רבים. וכן ביחס לכל מדיה. התשובה לשאלה אם מקומם של דיונים הלכתיים הוא במדיה הזו תלויה אפוא בטיב המענה ובבעיה שעמיה הוא בא להתמודד.

האם הכלים האלו השפיעו גם על ההלכה עצמה? לעניות דעתי, התשובה לשאלה זו מורכבת. על גרעינה של ההלכה, על נצחיותה, על חוט השדרה העיקרי שלה ועל המשך המסורה בישראל - הם לא השפיעו. ביסודו של דבר, התורה עוברת במסורת מדור לדור, וכל דור נושא את הבדים הנתונים בארון מהדור הקודם, ועל כן אין לדבר על מהפכות גדולות. ברם, תהיה זו תמימות לסבור שכלים נותרים רק בספירה של כלים, ושאינם הם משפיעים השפעה ניכרת על התכנים.

להלן חלק מהסיבות המביאות להשפעה של המדיה על ההלכה עצמה: ראשית, הפוסק עצמו נחשף למציאות

שהוא לא נחשף אליה קודם. הדברים שיכול אדם לכתוב באינטרנט, התמונה המצטיירת על החברה בכללותה, רמת החשיפה של השואל וכדומה - כל אלה מעניקים לפוסק ההלכה מעין תמונת רנטגן, שהוא לא היה חשוף אליה קודם לכן. החזון-אי"ש כבר כתב כי תנאי ראשוני לפסיקת הלכה ראוייה הוא הבנת המציאות עצמה, וזאת מתקיימת בצורה מיוחדת במינה ברשת האינטרנט. בעיקר הדברים אמורים באותם דברים שהצנעה יפה להם, ושמיילא רשת האינטרנט מאפשרת את הדיון הצנוע בהם, באלפי התשובות שכלל אינן מתפרסמות ברבים. יכולת ההיכרות של הפוסק את הציבור ואת האדם השואל אותו מקבלת גוון מיוחד באינטרנט, גוון שאינו קיים במדיות אחרות, ואפילו לא בשיחה בעל פה או בחברות בקהילה.

שנית, רשת האינטרנט מובילה לכך שהמונופול על הידע מופקע מידי המומחים בדבר, והוא הופך לנחלת הכלל. הדבר נכון בכל תחומי הידע, וכשם שכל חולה ההולך לרופא מצטייד בידע שרכש ברשת האינטרנט, ניתן לעשות את אותו הדבר בידע ההלכתי, בעמדות השונות הקיימות בתחום זה ובהשוואתם של פסקי הלכה. העמדה האישית בשאלה האם טוב הדבר או רע אינה רלוונטית לעצם האפשרות הזו. אולם הדבר אינו מפחית את מעמדו של פוסק ההלכה, אלא ממיר אותו מיודע ספר ומקורות רבים למי ששיקול דעתו התורני, לאור עומק הבנתו בתורה ולאור מסורת הפסיקה בישראל - הם המעמידים אותו במקום הראוי לפוסק הלכה. אולם אליה קוץ בה - גם אלה עומדים לביקורת ציבורית מתמדת, ופוסק ההלכה אינו פועל ברשת כמצווה וכפוקד, אלא כמי שטיב נימוקיו ועצמת שיקול דעתו הם המעצימים את פסקיו, והדבר משפיע השפעה ניכרת על טיב הטיעונים ועל המסקנות הסופיות שלהם.

כשם

שכל חולה

ההולך לרופא

מצטייד בידע שרכש

ברשת האינטרנט,

ניתן לעשות את אותו

הדבר בידע ההלכתי,

בעמדות השונות

הקיימות בתחום זה

ובהשוואתם של

פסקי הלכה

למעלה מכך, החלקים הנקיים של רשת האינטרנט מהווים גם בית מדרש משמעותי. באומרי "נקיים" איני מתכוון רק לנושאים הפורנוגרפיים, אלא גם נקיים מהאלימות המילולית הנוראה שבטוקבקים, ומההשתלחות המלבינה פנים ללא גבול שהרשת מאפשרת בשל האנונימיות שלה. בית המדרש שהרשת מאפשר הוא תגובה לפסקיו של הרב, שאלות המשך (ממש בנוסח שו"ת הגאונים, אם כי כמובן בפערים עצומים של עומק), דיון, צורך להבהיר ולחדד וכדומה. מאידך גיסא, החלקים של הרשת שאינם נקיים מאלימות, שטחיות וציטוטים צהובים מהווים איום גדול על עצמתה של ההלכה, בעיקר במקומות שעוסקים בהם בשאלות מורכבות, שבהם ציטוט השורה התחתונה בלבד הוא במקרה הטוב עיוות, ובמקרה הרע יותר פשע. ישנם שועלים קטנים מחבלים כרמים התרים אחר הסנסציה ואחר הכותרות מושכות הקהל (והפרסומות), ומביאים בכך לידי הפיכת דברי תורה לפלסטר. עובדה זו הביאה רבים להסתייג מעצם הדיון ההלכתי ברשת האינטרנט, והביאה רבים אחרים למסקנה אחרת: בשל העובדה שלא ניתן למנוע את הסוג הזה של הדיון, על פוסק ההלכה לצפות כמה מהלכים מראש, ובכך לגרום שלא יתאפשר לצטט את דבריו בצורה מעוותת. לא זו בלבד, אלא שיש צורך להרגיל את הציבור לפנות ולקרוא את הדברים במקור, ולא לראות באמצעי התקשורת גורם אמין שמטרתו אכן היא בירור העניין עצמו. סכנה נוספת היא סכנת הפחד של הרב מלומר את דעתו, בשל העובדה שהיא חשופה ושקופה, ועומדת לביקורת נוקבת גם על ידי עמי ארצות.

ההלכה מחויבת אפוא להיות מובנת יותר, קבילה יותר, עומדת למבחן שהציב הרמב"ם "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה"; עליה להיות "עגולה" יותר, שכן התשובה אינה נכתבת לאדם אחד בלבד, אלא היא מפורסמת ברבים, ונגישה לכולם; עליה לשקול יותר שיקולים חינוכיים וציבוריים מאשר פסקים הנכתבים בחדרי חדרים. מעבר לכך, כל רב הפוסק באינטרנט נגמול מהאשליה שהוא הקובע האם ההלכה תישמר או חס וחלילה תופר. הוא נעשה מודע

לכך שקיום ההלכה תלוי בסופו של דבר בציבור הנאמן לה, מפני שההלכה מתקיימת בחדרי החדרים של השואלים. בשל כך, הוא יודע שהדימוי אינו של מפקד ופקוד או של שופט ואלה הבאים לפניו, כי אם של כהן הנמצא בתוך הציבור עצמו, ומנסה לרומם את נפש הציבור ואת דבקותו בדבר ה'. חשוב להדגיש כי אין מדובר בנטייה לקולא דווקא או לחומרא דווקא; ההשפעות האלה הן לשני הכיוונים, ובשל כך קיימת חשיבות עליונה שהרב הפוסק באינטרנט יצפה כמה צעדים קדימה, וישקלל גם את ההתפתחויות האפשריות בתוך עולם הפסיקה שלו.

כאמור, אין מדובר חס ושלום בשינוי טוטאלי של דרכי ההלכה ופסיקתה בעולמנו, אלא בכיוונים נוספים שיש להם השפעה מרובה. מאידך גיסא, בשל העובדה שפסקים אינטרנטיים אינם מצוטטים לרוב בדברי הפוסקים הבאים, תהיה לפסקים אלה השפעה מועטת על ההלכה הכתובה שלעתיד. בשל כך הולך ונוצר פער בין המנהג הנוהג בפועל ובין הכתוב בשו"תים המודפסים, והדבר יחולל בעתיד צורך לקרב את שני העצים אחד אל אחד.

להעמיק את השיח המקוון

אלעד קפלן | עו"ד ובוגר ישיבת מעלה גלבוע

וגדול מנראה הלא-נראה / ומופלא מיש סוד האין

פקדני נא, אלי, ואראה / מה ישכון מאחורי גבול עין" (יוכבד בת מרים)

בעבור רבים מפוסקי ההלכה מהווים האינטרנט והרשתות החברתיות תווה ובוהו וחושך על פני תהום. מקריאת שו"תים סביב הנושא, נדמה כי השיח התורני סביב השימוש באינטרנט מבקש לעסוק אך ורק בסכנה הגלומה בנגישות לתכנים בעלי אופי אלים או מיני. הדיון של חלקים מהחברה הדתית בנושא מתנהל באופן כה שטחי, שהשאלה המשמעותית ביותר בעבור רבים היא האם להתיר את השימוש באינטרנט "רימון" או "אתרוג", ואלו אתרים עומדים בדרישות הכשרות המחמירות.

רבים מצביעים על התכנים השליליים שניתן למצוא באינטרנט, בעודם מתעלמים מהכלים החברתיים והרוחניים העוצמתיים שהוא עשוי לספק. במקום קביעה ערכית כי "לית אתר פנוי מיניה", שלפיה אין מקום ללא אלוקות, בכל הנוגע לאינטרנט מבקשים הם לדבוק רק ברישא - "לית אתר".

עם התפתחות המחשבים ורשת האינטרנט קיבלו גורמים רבים בחברה פנים חדשות, ובהם התקשורת, הכלכלה, החינוך והבידור. האינטרנט מאפשר להעצים את היכולת האנושית, נותן נגישות למידע בלתי מוגבל ומאפשר לתקשר עם אנשים בכל זמן ובכל מקום. האינטרנט, כפי שהוא מוכר לנו כיום, מאפשר לאנשים לקחת חלק בעולם המשתנה ללא הרף, שבו גם הקהילה היהודית, פסיקת ההלכה ובית המדרש מושפעים מהגישה טכנולוגיות מתפתחות.

במרוצת השנים, הולכים העולם המוחשי והעולם הדיגיטלי ומתמזגים זה בזה, וככל שיותר אנשים מתחברים לרשת כך זוכה היא לחשיבות הולכת וגוברת בכל תחומי החיים. כדי להבין את צרכי הדור ולעסוק בהם במסגרת היצירה התורנית יש להבין את המתרחש במרחב המקוון. עם זאת, אין להסתפק במבט מבחוץ על "תופעת" האינטרנט.

התרבות הדיגיטלית הינה עובדה מוגמרת והיא נקבעת על ידי השימוש שבני אדם בוחרים לעשות בטכנולוגיה. בשנים האחרונות הפך האינטרנט מרשת של אתרים לרשת של אנשים (המכונה "WEB 2.0"), והרשתות החברתיות פיתחו את היכולת לשלוט במרחב החברתי שבתוכו אנו מתנהלים. היכולת ליצור, לעבד ולהפיץ מידע מובילה מהפכה של פתיחות רעיונית ומחשבתית, שבה שותפים כולם לעיצוב אותו מרחב מקוון. האחריות למימוש דברי הראי"ה קוק כי "הישן יתחדש והחדש יתקדש" מצויה בידי כל אחד ואחת מאיתנו.

כדי להוות גורם משפיע מוכרחים להעמיק את השיח. בזמן שהעולם מתעצב מחדש לאור פלאי הטכנולוגיה, מסרבים גורמים רבים בחברה הדתית להכיר בכך שהאינטרנט אינו הולך להיעלם מחיינו, ושהשימוש בו רק הופך לחיוני יותר ויותר בכל הנוגע לעיצוב המרקם החברתי. מרבית השאלות נובעות בעיקר מחשש. האם האינטרנט

הוא "טוב" או "רע"? האם יש להגביל את השימוש ברשתות חברתיות? האם הפייסבוק גורם לנזק או לתועלת? הגיע העת לשנות את השאלות. במקום "האם?" עלינו לשאול "כיצד?".

בתי מדרש מקוונים צומחים ברשתות החברתיות ומשלבים לומדים מכל הגוונים. במסגרת בית מדרש אלו עלינו לשאול כיצד נממש את חזונו של רבי אלעזר בן עזריה, שעלה לנשיאות וסילק את שומר הפתח של בית המדרש כדי לתת לכל התלמידים להיכנס, ובכך שינה את אופי לימוד התורה לדורות; בעניין יישוב התודעה המשפטית והציבורית סביב היחסים שבין אדם לחברו, ובכל הקשור לפרטיות ולאנונימיות ברשת, עלינו לשאול כיצד מיישמים את דברי רבי עקיבא, שמצווה את בנו רבי יהושע - "בני, אל תיכנס לביתך פתאום, כל שכן לבית חבריך"; במהלך קריאה היפרטקסטואלית באינטרנט, המדלגת בין קישוריות המובילות למקורות מידע של דוברים שונים, עלינו לשאול כיצד ממנפים בעזרת הטכנולוגיה את השיח התלמודי, המבוסס אף הוא על ניווט בין דוברים רבים ממבחר מקומות ותקופות.

כאשר אנו מתחברים למרחב המקוון ועוסקים בו לא מעט בחיפוש, יש לשאול מה המהות של דור המצוי בתנועה מתמדת של איתור תשובות לשאלותיו ומפגש עם עולמות שונים ומרוחקים. עלינו לבחון כיצד ניתן למצוא בפעולת החיפוש השגרתית שאנו מבצעים ברשת את עולמות הרוח של ההגות היהודית העוסקת במשמעות של "חיבור", "מפגש" ו"חיפוש".

הרשת

אינה רק

טכנולוגיה

גרידא, אלא היא

מהווה פלטפורמה

דינמית עם פוטנציאל

לשיח חברתי פורה

ושיתופי פעולה

חובקי עולם, שלא

היו אפשריים

בעבר

הרשתות החברתיות הן "כיכר העיר" החדשה, ובהן יכולים נביאי זמנינו לשחרר לעולם זעקה הקוראת למוסר ולצדק. הרשת אינה רק טכנולוגיה גרידא, אלא היא מהווה פלטפורמה דינמית עם פוטנציאל לשיח חברתי פורה ושיתופי פעולה חובקי עולם, שלא היו אפשריים בעבר. כאשר שני יהודים צעירים יוצרים מנוע חיפוש שכורך יחד את מאגרי הידע האנושיים ומאפשר להשפיע ולעצב את התודעה העולמית בכללותה, הדרך למימוש דברי הנביא ישעיהו על "אור לגויים" נצבעת פתאום בגוונים נוספים.

הפייסבוק הפך למקום שבו אנו נפגשים ומתקשרים זה עם זה באופן בלתי אמצעי, בחוויה בלתי פוסקת של שיח. מול מהפכת טכנולוגיית המידע עלינו לעמוד בפליאה ובסקרנות, מתוך הפנמת משמעותה החברתית והרוחנית ומתוך הודאה לקב"ה על הניסים והנפלאות אשר חולל.

נכון, הרשת מלאה גם בתהומות ובאתגרים, אך דווקא משום כך עלינו לפתוח את חלונות בית המדרש ולהושיט יד לכלל עם ישראל ולעולם כולו. עם ידיים מונחות על המקלדת ועיניים מביטות בצהר שנקרא "מסך", נוכל להיות שותפים מובילים בבניית המרחב הציבורי החדש.

הערת מערכת: המחבר מדגיש בצדק את הפוטנציאל החיובי הטמון ברשת ל"שיתופי

פעולה חובקי עולם". הוא מודע גם לכך שיש בה "תהומות ואתגרים", אך הוא מציע להשתמש בה כדי לבנות בית מדרש ציבורי חדש. נדמה שהוא מתעלם מהמגבלות המובנות של

ההתקשרות האינטרנטית, ובמיוחד הוא איננו עומד על הבעייתיות של ההקשרים הבינאישיים שנוצרים על ידה. חוקרים הראו שפעילות דרך הרשת אינה יכולה להוות תחליף אמתי לקשר של פנים אל פנים. כפי שהעלה הפסיכולוג וחוקר המח ג'ון קצ'יפו (Caccioppo), המתמחה בתופעת הבדידות, מי שעושה שימוש בפייסבוק כדי להגביר את המפגשים הישירים שלו עם אחרים ימצא בכך תועלת, אך הרשת החברתית מגבירה את הבדידות אצל מי שהיא מהווה בעבורו תחליף ל"דבר האמיתי". יתכן שגם בשיח של תורה, אסור שבית המדרש האינטרנטי יהיה תחליף לחברותא בשר ודם. כמובן, ניתן להפיק ממנה תועלת רבה, אך יש להיזהר מאיבוד המגע הישיר, המפגיש את האדם עם זולתו מפגש טוטאלי ולא זה המתווך באמצעות המקלדת (ואפילו אם מצלמת הרשת נוכחת אף היא).

עשרים שנה לישיבת מעלה גלבוץ הקיבוץ הדתי

השילוב המשלב

מתגבשת קבוצת תלמידים בוגרי
כיתות תקשורת לשנת הלימודים
הבאה בישיבה.
ניתן לשלב בתכנית "שרות לאומי".

לפרטים: 04-6480712
yeshiva@maalegilboa.org

בית מדרש אינטראקטיבי

שיעורים בשידור חי דרך המחשב
בהשתתפות הלומדים

בשיתוף עם Yeshiva

מחזור שני יפתח
ביום שני, ד' בטבת, 17.12.2012
ההרשמה דרך האתר
www.maalegilboa.org

לתלמידי י"ב - שבו"שים

נפתחה ההרשמה לשנת

הלימודים הבאה

שבתות הישיבה הקרובות

לביקורי שבו"שים הן:

פרשת ויגש, ט' בטבת

פרשת שמות, כ"ג בטבת

פרשת בשלח, ט"ו בשבט

כולל תורה ומוסר

בהנחיית הרב דוד ביגמן

לבוגרי ישיבות הסדר

(רווקים ונשואים)

לפרטים: 04-6480712
yeshiva@maalegilboa.org

צאן לארץ

ספרו של הרב יהודה גלעד
"את קולך שמעתי"
שיח א-לוהים ואדם בספר בראשית

ספרו של הרב דוד ביגמן

"יודוך רעיוני"
התבוננות הגותית
בפרשת השבוע

את הספרים ניתן להשיג
בחנויות ספרי הקודש ובישיבת מעלה גלבוץ
yeshiva@maalegilboa.org | 04-6480712
www.maalegilboa.org

למידע, תגובות ותמיכה נא לפנות לישיבת מעלה גלבוץ - הקיבוץ הדתי

טל: 04-6480712 פקס: 04-6480486 yeshiva@maalegilboa.org

www.maalegilboa.org

ניתן להקדיש את הגיליון לזכר יקיריכם